

ANTİKÇAĞ'DA SİKKENİN AMULET ve TALİSMAN OLARAK KULLANIMI

Dinçer Savaş LENGER*

Öz

Sikkenin yaygınlaşması ve kültürün içinde kendine yer bulmasıyla beraber sosyal, politik, dinsel ve bireysel sebeplerden dolayı zaman zaman asıl işlevlerini yitirdiği ve farklı amaçlara hizmet ettiği görülmeye başlanır. Sikkenin metali, şekli, üzerinde taşıdığı ikonografya ve yazı taşıyanı kemden ve nazardan ve diğer tehlikeli dış etkilerden koruyacağına inanılan amulete ya da taşıyıcısına mutluluk ve başarı getireceğine inanılan talismana dönüşümünde belirleyici faktörlerdir. Sikkenin amulet ya da talismana dönüşüm evresini gözlemek her ne kadar kolaysa da hangi itici gücün vesile olduğunu tespit etmek eylem çoğu zaman bireysel olduğundan bir o kadar da zordur. Delinerek ya da kulp eklenerek amulete dönüştürülmesine karar verilen sikkelerin genellikle tedavülden kalkmış, alım gücü olmayan ya da sahte olanlarından seçildiği görülür. Söz konusu delikli ya da kulp takılmış sikkeler kolye ucu, küpe, bileklik veya halhal olarak beden üzerinde taşınarak koruyucu özelliklerinden fayda sağlanmaya çalışılır. Değerli madenden üretilmiş sikkeler söz konusu olduğunda ise yine aynı beklentiden dolayı soylu ve elit tabaka için mücevhere dönüştürülüp üstte taşındığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Delikli sikke, amulet, talisman, antikçağ, büyü.

COIN AS AMULET AND TALISMAN IN ANCIENT AGE

Abstract

Following the widespread use of coins and their penetration into cultures, there has been a gradual transformation in its main function due to social, political, religious and individual reasons, and it started serving different purposes. A coin's metal, form, iconography and the inscription on it are the main factors that determine whether it is going to be used as an amulet- which is believed to protect the bearer against evil, evil eye and other dangerous external effects- or into a talisman-which is believed to bring the bearer happiness and success. Although it is easy to observe the phases through which a coin turns into an amulet or talisman, it is relatively difficult to identify the underlying motivation due to the individual nature of the issue. It is a

* Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Doç. Dr. Dinçer Savaş Lenger, mail: dslenger@akdeniz.edu.tr. Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of History, History of Ancient Age Programme, Associate Professor Dr. Dinçer Savaş Lenger, mail: dslenger@akdeniz.edu.tr.

common practice that the coins which are turned into amulets by piercing or adding a handle are generally chosen among demonetized coins with non-purchasing power or counterfeit coins. These pierced or handled coins are carried on the body as necklace, earring, wristband or bangle so as to benefit from their protecting features. In the case of coins made of precious metals, it is a common practice to turn them into jewelry for the noble and elite class with the same anticipations.

Keywords: Pierced coin, amulet, talisman, ancient age, magic.

Antik çağlardan beri, hangi uygarlıkta olursa olsun en çok korkulan tehlikeli dış etki psikolojik veya psikopatolojik bir olgu olan “nazar” bir başka deyişle “kem göz” olmuştur. Söz konusu olan taşıyanın bakışlarındaki zararlı güç ile canlıların hastalanmasına, sakatlanmasına ya da ölmesine; nesnelere ise bozulmalarına, kırılmalarına yol açmasıdır¹. Nazarın canlı cansız her türlü nesneye zarar verme özelliği, korunma yöntemlerinin de doğmasına yol açmıştır. Bu bağlamda kem gözün etkilerini yok edebilecek olan ya iyi bir gözdür ya da dikkatini dağıtacak bir nesnedir. Cansız varlıkların pozitif ya da negatif güç taşıdığına duyulan inanç, bu güçle dolu ya da bağlantılı olduğuna inanılan nesnelere koruyucu özellikleri nedeniyle insanlar tarafından bedenlerinde taşınması uygulamasını doğurmuştur. Bu bağlamda taşıyanı tehlikeli dış etkilerden ve çeşitli zararlardan koruduğuna, büyülü veya dinsel gücü bulunduğu inanılan doğal ya da yapma nesnelere amulet denir².

Antikçağda yuvrak metallerin özellikle de altın ve gümüş gibi parlak olanlarının kötü ruhları uzak tuttuğuna, kemden, kötünden ve beladan koruduğuna duyulan inanç bu özellikteki sikkelerin amulet olarak kullanılmasının yolunu açmıştır³ Kimi sikkeler ise ön ya da

¹ P. Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul 1984, s. 103-104; Sinan Yılmaz, *Nazar, Büyü ve Fal İnançlar – Uygulamalar*, Ankara 2014, s. 31-32.

² Budge Wallis, *Amulets and Superstitions*, New York 1978, s. xxxiii; Kudret Emiroğlu ve Suavi Aydın, *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara 2003, s. 43; Sheila Paine, *Amulets. A World of secret Powers, charms and magic*, London 2004, s. 8-11; Claude Lecouteux, *Le livre des talismans et des amulettes*, Paris 2005, s. 21-23.

³ *Plinius NH, XXI, 15.4; XXXIII, 4.25 NH 34.100; 34.151; 33.25*; J. Marquès-Rivière, *Amulettes Talismans & Pantacles dans les traditions orientales et Occidentales*, Paris 1950, s. 8-9; Arthur De Vries, *Dictionary of Symbols and Imagery*, Amsterdam-London 1974 s. 99-100; Rossella Pera, “La moneta antica come talismano”, *Moneta e non moneta, Atti del Convegno Internazionale di studi Numismatici* (Milano, 11-15 maggio 1992), *RIN* S. 95, 1993, s. 348-349; Claudia Perassi, “Monete Amuleto e monete talismano. Fonti Scritte, indizi, realia per l’eta Romana” *NAC* S. 50, 2011, s. 236.

arka yüzlerinde taşıdıkları ikonografyanın ve lejandın koruyucu olacağı düşüncesiyle amulete dönüştürülmüştür⁴. Örneğin hükümdarın Tanrısallığı, kudreti ile kötuye ve düşmana karşı verdiği savaş, mucize yaratan ve şifa veren olduğuna duyulan inanç gibi nedenler üzerinde hükümdar portresi yer alan sikkelerin amulete dönüşmesi için yeterli sebep olabilmektedir⁵.

Bazen metalinden bazen de üzerinde taşıdığı ikonografyadan dolayı delinerek ya da kulp eklenerek amulete dönüştürülmesine karar verilen sikkelerin genellikle tedavülden kalkmış, alım gücü olmayan ya da sahte olanlarından seçildiği görülür⁶. Söz konusu delikli ya da kulp takılmış sikkeler kolye ucu, küpe, bileklik veya halhal olarak beden üzerinde taşınarak koruyucu özelliklerinden fayda sağlanmaya çalışılır⁷. Değerli madenden üretilmiş sikkeler söz konusu olduğunda ise yine aynı beklentiden dolayı soylu ve elit tabaka için mücevhere dönüştürülüp⁸ üstte taşındığı görülmektedir.

Sikkenin amulete dönüşüm evresini gözlemek her ne kadar kolaysa da hangi itici gücün vesile olduğunu tespit edebilmek ise bir o kadar zordur. Çoğu zaman bireysel bir eylem olarak kalan sikkenin amulete dönüştürülmesinin altında toplumun dinsel dünyası, büyü, halk inançları ve folklor belirleyici olmaktadır⁹.

⁴ Ernest Babelon, *Traité des Monnaies Grecques et Romaines* I-I, Paris 1901, s. 680; François Lenormant, *La monnaie dans l'antiquité*, Bologna 1969, s. 39; Giovanni Gorini, "La pièce comme blason ou talisman", *Diogenes* 1978, s. 88-89; Pera, "La moneta antica...", s. 349-359; Lucia Travaini, *Monete e storia nell'Italia medievale*, Roma 2007, s. 257; Perassi, "Monete Amuleto e monete...", s. 231-236, 249-254; J. Marc Doyen, "Entre Amulettes et Talismans, les monnaies trouées ce qui se cche sous les apparence", *JAN S.* 3, 2013, s. XVIII-XIX.

⁵ Perassi, "Monete Amuleto e monete...", s. 249-254. Gelenek yakınçağlara kadar özellikle Batı Avrupa'da devam etmiştir: İngiliz krallarının epilepsiyi iyileştirmesi, İspanya krallarının cin çıkartabilmeleri, Macar krallarının sarılığı yok etmesi ve Bourgogne krallarının vebayı uzak tutması eski geleneğin devamıdır. "**Le Roi te touche, Dieu te guérisse // Kral sana dokunur Tanrı seni iyileştirir**" deyişinin altında hükümdarın Tanrının yeryüzündeki temsilcisi veya sureti olduğuna duyulan inanç yatmaktadır. Konuyla ilgili bkz. Marc Bloch, *The Royal Touch*, New York 1989.

⁶ Michel Amandry, *Dictionnaire de Numismatique*, Paris 2001, s. 589.

⁷ Pera, "La moneta antica..."; Perassi, "Monete Amuleto e monete..."; Doyen, "Entre Amulettes...".

⁸ Perassi, "Gioielli monetali antichi...".

⁹ Delinerek amulete dönüştürülmüş sikkeler sadece yaşayanların dünyasına ait bir olgu değildir. Antik dünyanın ölü gömme adetleri içerisinde özellikle de çocuk mezarlarında ölü hediyesi olarak bırakılmış olan delikli sikkelerden beklenen çoğu zaman mezar sahibini korumasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nina Crummy, "Bears and Coins: The iconography of Protection in Late Roman Infant Burials", *Britannica C.* 41, 2010, s. 60-74; Doyen, "Entre Amulettes...", s. vi-vii; A. Christopher Faraone, *The*

Bu durumu daha anlaşılır kılabilecek olan en güzel örnek Büyük İskender'dir. Soyunun Herakles'e dayanması, daha yaşarken Tanrısallığına duyulan inanç, yenilmez bir kahraman olarak düşmana dolayısıyla da kötüye boyun eğdirmesi¹⁰ onu MS II. yüzyıldan itibaren Roma dünyasında kemden ve kötülüklerden koruyan bir imgeye dönüştürmüştür. Bu durum doğal olarak Büyük İskender ve ardılları tarafından basılacak ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejandlı, ön yüzünde Athena başı, arka yüzünde Nike bulunan altın stater ve ön yüzünde Herakles başı arka yüzünde tahtta oturan Zeus tasviri bulunan gümüş sikkelerinin¹¹ delinerek amulete dönüştürülmesine yol açmıştır. Bu dönüşümde Pseudo Khallistenes'in kaleminden çıkma *İskender'in Romanı* adlı fantastik eser¹² kadar Commodus, Caracalla ve Severus Aleksander gibi kimi imparatorların Büyük İskender'e bakışları, tavır ve tutumları da önemli rol oynamıştır¹³.

Fakat çoğu zaman amulet yapımında saf gümüşten bir İskender sikkesi kullanmak yerine sahtesini üretip kullanmak çok daha karlı ve akla yatkındır. Tabii ki bu durum biraz da inananın hangi sosyo- ekonomik sınıftan geldiği ile ilişkilidir. Üst tabakadan zenginler ve elitler için gerçek bir İskender sikke ya da sikkelerinden üretilmiş bir mücevheri üstte taşıyıp amulet olarak kullanmak her şeyden önce bir prestij iken¹⁴, orta sınıf ve alt tabakalar için tek çözüm delinerek kullanılan sahtesinden üretilmiş bir amulettir.

Transformation of Greek Amulets in Roman Imperial Times, Philadelphia 2018, s. 55-61, özellikle s. 58-59.

¹⁰ Babelon, s. 681; Paul Goukowsky, *Essai sur les origines du mythe d'Alexandre I-II*, Nancy 1978-1981; Claude Mossé, *Alessandro Magno. La realita e il mito*, Bari 2011, s. 171-185.

¹¹ D. Savaş Lenger, "Büyük İskender ve Sikkeleri", *Toplumsal Tarih* s. 277, 2017.

¹² Gilles Bounoure ve Blandine Serret, *Pseudo-Callisthene. Le Roman d'Alexandre*, Paris 1992; Ayrıca bkz. Carlo Franco, "Il Romanzo di Alessandro", *QS XLIX* 1999, s. 45-95.

¹³ İskender sikkelerinin koruyucu özelliğine değinen en önemli bilgileri Historia Augusta'dan almaktayız (*Trig. Tyr.* 14, 4-6). Kitapta Macrianus ve aile fertlerinin Büyük İskender'in gücünden yararlanma adına İskender imajını kolye, yüzük, bileklik olarak taşıdıklarını ya da üstlerine applike ettiklerini öğrenmekteyiz. Bir diğer önemli kaynak ise MS IV. Yüzyılda yaşamış olan Konstantinopolis baş piskoposu Antiokheia'lı Iohannes Khrysostomos'tur. Yazar Antiocheia'da ahalinin Büyük İskender sikkelerini kolye ya da bileklik olarak boyunlarında ve ayak bileklerinde kemden korunma adına taşıdıklarından bahis açar (*ad illum. cat.* II,5) Karşılaştırınız: Pera, "La moneta antica come talismano", s. 355; Perassi, "Monete Amuleto e monete...", s. 225-226.

¹⁴ Söz konusu olan aynı zamanda mücevherin toplumsal statü sembolü olarak sınıfsal iktidar ilişkilerinin bir göstergesi olmasıdır.

Hükümdar'ın eski sikkeleri dışında M.S. III. yüzyılda da portresini taşıyan ya da adına özel olarak basılmış olan madalyonların da amulet işlevi gördükleri anlaşılmaktadır¹⁵.

Sikkelerin bir diğer delinme sebebi üzerlerinde taşıdıkları ikonografya ve yazıdan dolayı uğur ve şans getireceğine duyulan inançtır. Bu durumda sikke talisman'a dönüşür. Taşıyıcısına mutluluk ve başarı getireceğine inanılan talisman'ın yani uğurluğun amuletten farkı ise kazadan, beladan ve nazardan koruma niteliği olmamasıdır¹⁶.

Üzerlerinde Victoria (Zafer), Concordia (Ahenk, uyum), Spes (Umut), Felicitas (Mutluluk), Hilaritas (Neşe), Fortuna (Şans), Salus (Sağlık) personifikasyonları ve lejandı taşıyan Roma sikkelerinin pozitif güç taşıdıkları düşüncesiyle diğerlerine nazaran daha çok delinerek talismana dönüştürüldüğü gözlemlenmiştir¹⁷. Eylem çoğu zaman bireysel olduğundan çok farklı temalı delikli sikkelerle de karşılaşmaktayız¹⁸. Bu sebepten bazen söz konusu olanın niteliğinin amulet mi yoksa talisman mı olduğunu ayırmak güçleşmektedir.

¹⁵ 1863 de Tarsus'ta ve 1902 yılında Aboukir'de (Nil Deltası üzerinde yer alan) 2 define içinde bulunan toplam 23 adet madalyon Büyük İskender ve ailesini konu almaktadır. Amulet olarak kullanılsın diye Caracalla ile III. Gordianus arası dönemde üretildikleri düşünülmektedir. Tarsus Madalyonları için bkz. Adrian De Longperier, "Trésor de Tarse", *RN* 1868, s. 309-336; Adriano Savio, "Intorno ai medaglioni talismanici di Tarso e di Aboukir", *RIN* XCVI 1994/1995, s. 73-76; Aboukir Madalyonları için bkz. Giovanni Dattari, "I medaglioni d'oro cosiddetti di Aboukir", *Rassegna Numismatica* C. I, S. 2 1904, s. 40-42; Heinrich Dressel, *Fünf Goldmedaillons aus dem Funde von Aboukir*, Berlin 1906; Clizia Bernardi, "I Niketeria", *RIN* XVIII, 1970; Cornelius Vermeule, "Numismatic in Antiquity. The Preservation and Display of Coins in Ancient Greece and Rome", *SNR* S. 54 1982, s. 61-71; Savio, "Intorno ai medaglioni...", s. 76-98.

Aboukir madalyonlarının bir benzeri koruyucu olması temennisiyle çok sayıda mücevherle birlikte hali vakti yerinde olduğu anlaşılan bir Türk görevli tarafından aileden kabul edilen kölesi bir hanıma hediye edilmiştir. Madalyon bugün Atina arkeoloji Müzesi Sikke Kabinesi koleksiyonundadır. Hikâye için bkz. Bernardi, "I Niketeria", s. 89; Savio, "Intorno ai medaglioni...", s. 96.

¹⁶ Bilimsel yayınlarda çoğu zaman amulet ve talisman'ın birbirine karıştırıldığı gözlemlenmiştir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Marquès-Rivière, s. 7-14; Perassi, "Monete Amuleto e monete...", s. 223, dipnot 1; Doyen, "Entre Amulettes...", s. IV-V.

¹⁷ Perassi, "Monete Amuleto e monete...", s. 256-257; Doyen, "Entre Amulettes...", s. XX.

¹⁸ Konuyla alakalı kapsamlı bir katalog çalışması henüz yapılmadığından istatistiki bir veriye şu an için sahip değiliz. Kapsamlı bir liste için bkz. Doyen, "Entre Amulettes...", s. XVIII-XIX. Küçük Asya'da kazılarda bulunan delikli sikkeler hakkında kapsamlı bir çalışma tarafımdan yayına hazırlanmaktadır.

Eğer bir sikke üretildiği metal ya da şeklinden değil de üzerinde taşıdığı ikonografyadan dolayı deliniyorsa beklenti, imajın herkes tarafından görülecek bir şekilde düz (saat yönünde 12 hizasında) durmasıdır. Fakat hatırı sayılır miktarda sikkede delme işleminin keyfe keder yani imajın yönü nasıl olacak sorusu üzerine pek de durmadan yapıldığı gözlemlenmiştir¹⁹.

Delikli sikkeler üzerine yapılan bilimsel araştırmalar delik sayısının da kullanım şekliyle bağlantılı olarak değişkenlik gösterdiğini belirtmektedir. Buna göre tek delikli sikkeler üç ayrı gruba ayrılmaktadır: Sikkenin kolye ucu olacak şekilde görülmesi arzulan imajın yukarisından delinenler, bileklikte ve halhalda ya da küpe ucu olarak kullanılmak üzere imajın duruşu göz ardı edilerek delinenler (ki burada söz konusu olan çoğu zaman sikkenin ya da sikke pulunun zarar göreceği kaygısıyla uygun alanın delinmesidir) ve son olarak da tam ortasından delinen sikkeler²⁰.

İki delikli sikkelere gelecek olursak, örneklerini sıklıkla Geç Antik Çağ'da Batı Avrupa'daki barbar kavimlerde görmekteyiz. Sikkenin iki kenarında karşılıklı açılan iki delik objenin bileklik olarak taşınmasına olanak vermek içindir²¹. Kolye ucu takılmasına rağmen hemen altına açılan yan yana iki deliğin imajın düz durması için olduğu düşünülmektedir. Bu iki delik sayesinde sikke elbiseye dikilip sabitleniyor ve böylece kolye ucunun ters dönmesi engelleniyordu²².

Üç delikli sikkeler ise özellikle Tuna boyundaki Panionia ve Moesia gibi Roma imparatorluğunun Balkanlardaki sınır bölgelerinde karşımıza çıkmaktadır²³. Bu gruba dahil olan sikkelerden Carnuntun (Panionia Superiore) ve Viminacium'da (Moesia Superiore) bulunanlarda deliklerin kare ya da dikdörtgen oldukları göze çarpar²⁴. Limitli bir coğrafyada karşımıza çıkan yuvarlak olmayan üç deliğe sahip sikkelerin neyi ifade ettiği şimdilik bilinmemektedir.

Üçten fazla delikli sikkelere gelecek olursak dört, beş ve altı delikli örnekleri bilinmesine rağmen nadiren karşımıza çıkmaktadırlar.

¹⁹ C. Perassi'nin üzerinde çalıştığı 88 adet delikli sikkeden neredeyse yarısına yakınında, yani 41 adet sikkede deliğin konumu ikonografyayı olması gerektiği gibi göstermeye elverişli değildir. Bkz. Perassi, "Monete romane forate...", s. 280.

²⁰ Doyen, "Entre Amulettes...", s. xxii-xxiii.

²¹ Doyen, "Entre Amulettes...", s. xxiii.

²² Doyen, "Entre Amulettes...", s. xxiii.

²³ Doyen, "Entre Amulettes...", s. xxiv.

²⁴ Doyen, "Entre Amulettes...", s. xxiv.

Sonuç olarak sikkenin amulet veya talisman olarak kullanılması ile ilgili tartışmalar numizmatik dünyası için göreceli yeni bir durumdur. 20. Yüzyılın son çeyreğinde yayınlanan G. Gorini ve R. Pera'nın makaleleri sonrası 2000'lerde C. Perassi'nin konuyla alakalı kapsamlı yayınları olguya popülerite katmıştır. 2013 yılında yayınlanan J. M. Doyen'in delikli sikkeler üzerine kaleme aldığı eser hem gelinen noktayı göstermesi hem de ayrıca yapılması gerekenler konusunda fikir vermesi adına oldukça önemlidir.

Olgunun az bilinmesi ve çok uzun bir zaman diliminde göz ardı edilmiş olması nedeniyle kazılarda bulunan delikli sikkelere bakış da hatalıdır. Sikkenin tıpkı seramik gibi en iyi tarihleme araçlarından biri olması²⁵ nedeniyle kazılarda arkeologlar tüm dikkatlerini doğal olarak ön ve arka yüz tipine ve üzerinde taşıdığı lejanda yoğunlaştırırlar. Sikkeden elde edilecek tarih çoğu zaman bir yapıyı ya da aynı katmanda ele geçen bir objeyi tarihlemeye yardımcı olacağından sikkenin üzerindeki delik ya da sonradan eklenmiş kulp kimsenin ilgisini çekmez²⁶. Bu durumda göz ardı edilen birincil kullanımı sikke olan objenin, amulete dönüştürülmüş ikincil yani yeni anlamıdır²⁷. Objeye kontekstiyle bir bütün olarak değerlendirilmediği, stratigrafinin göz ardı edildiği durumlarda ise artık eski bir sikkeden dönüştürülmüş olan amuleti tarihlemek çoğu zaman imkânsız olmaktadır.

Amulet ya da talisman'a dönüştürülmüş bir sikkeden ekstra bilgi almanın tek yolu deliğinin laboratuvar ortamında mikroskop yardımıyla temizlenmesidir. Böylelikle olası organik ya da metalik bağlantı izlerine ulaşmak mümkün olacaktır. Deliğin üzerinde ve içinde bulunacak olan demir oksit kalıntısı çivi, gümüş ya da bakır dolgu izi ise perçini hakkında bilgi verecektir. Fakat çoğu zaman

²⁵ Doyen, "Cliométrie et numismatique...".

²⁶ Nadiren de olsa kazılarda delikli sikkeler bulunmaktadır. Çoğu zaman kazı buluntu defterlerinde ya da envanter defterlerinde sikkenin delikli olduğunun bile not edilmediği göze çarpar. Aynı durum müze envanter defterleri ve sikke üzerine yapılmış bilimsel yayınlar için de geçerlidir.

²⁷ Sikke kullanımının yaygınlaşması ve kültürün içinde kendine yer bulmasıyla beraber sosyal, politik, dinsel ve bireysel sebeplerden dolayı, sikkelerin zaman zaman asıl işlevlerini yitirdiği ve farklı amaçlara hizmet ettiği görülmeye başlanır. En bilindik örnekler: Sikkenin mücevhere dönüştürülüp toplumsal statü sembolü olarak sınıfsal iktidar ilişkilerinin göstergesi anlamında kullanılması, armağan ekonomisi içerisinde tahakküm nesnesine dönüşmesi, ikona olarak kullanılması, metalinden dolayı tıpta ve veterinerlikte alet işlevi yüklenmesi, terazi ağırlığına dönüştürülmesi, adak olarak tapınaklara ya da kutsal alanlara bırakılması, inşaat temellerine ya da duvar içine yerleştirilmesi ve ölüm adetleri içerisinde yer alan Charon obol'üdür.

kazılarda bir restoratör istihdam etmek mümkün olmadığından kimi zaman mekanik temizlik işi öğrencilere ve arkeologlara düşmektedir.

Sikkenin kaydı yapılırken zira ilk kullanım evresinde söz konusu olan ödeme aracıdır²⁸, delik sayısı ve saat yönünde kaçta buldukları hem ön hem de arka yüz göz önüne alınarak kaydedilmelidir. Deliğin türü (kare mi yuvarlak mı dikdörtgen mi) belirtilmeli ve ölçüleri alınmalıdır. Deliğin sikkenin hangi yüzünden açıldığını anlamak çoğu zaman iyi bir gözlemlerle mümkündür. Hangi yüzün daha fazla aşındığı nasıl kullanıldığını anlamamıza yardımcı olacağından önemlidir. Delinmiş olan sikke artık ödeme aracı işlevini yitirdiğinden ikinci bir kayıt açılması ve amulet-talisman / takı aksamı olarak kaydedilmesi zorunludur.

Kazılarda bulunan sikkelere sadece alım gücü olan, siyasi iradenin göstergesi bir buluntu olarak bakmamak gereklidir. Çoğu zaman göz ardı edilen sikkelere atfedilen sembolik mana ve değerlerdir. Sikkenin farklı eylemlerin aracı olmasında ya da dış müdahalelerle yeni bir objeye dönüştürülmesinin altında yatan itici gücün ve nedenlerinin ortaya çıkartılması için teologların, etnolog ve antropologların da konuya eğilmeleri gerekmektedir.

Sikkenin doğum, ölüm gibi geçiş törenlerinde, mevsim dönümü gibi yenilenen eylemlerin içinde, kuruluş ve açılış seremonilerinde kullanımına ilişkin bulgular ancak interdisipliner bir çalışmayla ortaya çıkarılabilir. Aynı durum zorluklar ve belirsizlikler karşısında kendisini aciz ve yardıma muhtaç hisseden insanoğlunun sikkeyi çoğu zaman üzerindeki ikonografyadan dolayı dinsel bir obje olarak gördüğü durumlar için de geçerlidir.

Belirli bir değişim değeri olan birimleriyle kendi içerisinde ölçülü sikkeyi ödeme aracı olmaktan çıkaran durumların temelinde, rasyonelden irrasyonele, dinselden batıla kayış ve geçiş yer almaktadır. Bu durumun oluşmasında ise bireylerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı kadar, inanç sistemleri de etkilidir. Toplum için sikke ve üzerindeki imaj ya da yazı ortak paydadır. Farklı kullanım adına gerçekleştirilen bireysel eylemleri anlamak için ise antik ve geç antikçağların bireyini iyi tanımak, nasıl düşündüğünü ve anlam dünyasını bilmek gerekir.

²⁸ Duyrat, "Some Recommendations for Publishing Coins from Excavations".

KAYNAKÇA

- AMANDRY, Michel (2001), *Dictionnaire de Numismatique*, Paris.
- BABELON, Ernest (1901), *Traité des Monnaies Grecques et Romaines I-I*, Paris.
- BERNARDI, Clizia (1970), "I Niketeria", *RIN XVIII*, ss. 79-90.
- BLOCH, Marc (1989), *The Royal Touch*, New York.
- BORATAV, Pertev Naili (1984), *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul.
- BOUNOURE, Gilles ve Blandine SERRET (1992), *Pseudo-Callisthene. Le Roman d'Alexandre*, Paris.
- CRUMMY, Nina (2010), "Bears and Coins: The iconography of Protection in Late Roman Infant Burials", *Britannica C. 41*, ss. 37-93.
- DATTARI, Giovanni (1904), "I medaglioni d'oro cosiddetti di Aboukir", *Rassegna Numismatica C. I, S. 2*, ss. 40-42.
- DE VRIES, Arthur (1971), *Dictionary of Symbols and Imagery*, Amsterdam-London.
- DOYEN, Jean Marc (2011), "Cliométrie et numismatique contextuelle: compter et quantifier le passé? Petite histoire de la méthode (1960-2011)", *The Journal of Archaeological Numismatics I*, ss. 9-46.
- DOYEN, Jean Marc (2013), "Entre Amulettes et Talismans, les monnaies trouées ce qui se cache sous les apparences", *JAN S. 3*, ss. 1-xxxix.
- DRESSEL, Heinrich (1906), *Fünf Goldmedaillons aus dem Funde von Abukir*, Berlin.
- DUYRAT, Frédérique (2016), "Some Recommendations for Publishing Coins from Excavations", *Les monnaies de fouille du monde grec (VIe-Ier s.a.C). Apports, approches et méthodes* (ed. F. Duyrat-C. Grandjean), Bordeaux.
- EMİROĞLU Kudret ve Suavi AYDIN (2003), *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara.
- FARAONE, Christopher A. (2018), *The Transformation of Greek Amulets in Roman Imperial Times*, Philadelphia.
- FRANCO, Carlo (1999), "Il Romanzo di Alessandro", *QS XLIX*, ss. 45-95.
- GORINI, Giovanni (1978), "La pièce comme blason ou talisman", *Diogenes* ss. 76-97; 101-102.
- GOUKOWSKY, Paul (1978-1981), *Essai sur les origines du mythe d'Alexandre I-II*, Nancy.

LECOUTEUX, Claude (2005), *Le libre des talismans et des amulettes*, Paris.

LENGER, Dinçer Savaş (2017), "Büyük İskender ve Sikkeleri", *Toplumsal Tarih* S. 277, ss. 48-51.

LENORMANT, François (1969), *La monnaie dans l'antiquité*, Bologna.

LONGPERIER, Adrian De (1868), "Trésor de Tarse", *RN*, ss. 309-336.

MARQUÈS-RIVIÈRE, Jean (1950), *Amulettes Talismans & Pantacles dans les traditions orientales et Occidentales*, Paris.

MOSSÉ, Claude (2011), *Alessandro Magno. La realita e il mito*, Bari.

PAINE, Sheila (2004), *Amulets. A World of secret Powers, charms and magic*, London.

PERA, Rossella (1993), "La moneta antica come talismano", *Moneta e non moneta, Atti del Convegno Internazionale di studi Numismatici* (Milano, 11-15 maggio 1992), *RIN* S. 95, ss. 347-359.

PERASSI, Claudia (2007), "Gioielli monetali antichi e moderni. La documentazione dei cataloghi d'asta", *RIN* S. 108, ss. 237-294.

PERASSI, Claudia (2011), "Monete Amuleto e monete talismano. Fonti Scritte, indizi, realia per l'éta Romana" *NAC* 50, ss. 223-274.

PERASSI, Claudia (2011), "Monete romane forate: qualche riflessione su un grand thème européen", *Aevum* 85/2, ss. 257-315.

SAVIO, Adriano (1994-1995), "Intorno ai medaglioni talismanici di Tarso e di Aboukir", *RIN* XCVI, ss. 73-10.

TRAVAINI, Lucia (2007), *Monete e storia nell'italia medievale*, Roma.

VERMEULE, Cornelius (1975), "Numismatic in Antiquity. The Preservation and Display of Coins in Ancient Greece and Rome", *SNR* S. 54, ss. 5-32.

WALLIS, Budge (1978), *Amulets and Superstitions*, New York.

YILMAZ, Sinan (2014), *Nazar, Büyü ve Fal İnançlar - Uygulamalar*, Ankara.